

نگاه تاریخ

عشایر استان ایلام زندگی به سبک تاریخ

محمد نور اللهی

■ زندگی عشایر کوچ‌نشین همواره یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های استان ایلام را تشکیل می‌دهد. عشایر استان ایلام دارای مسکن خاص، صنایع دستی و لباس‌های رنگارنگ و دیدنی خود هستند و به همین لحاظ برای بازدیدکنندگان جذابند.

به طور کلی عشایر ایران معیشت و آداب و رسوم خاص خود را دارند و در ایران یکی از جذاب‌ترین شیوه‌های زندگی اجتماعی به شمار می‌آید. استان ایلام به سبب شرایط آب و هوایی و کوهستانی بودن، محل بیابلی و قشلاق ایل‌ها و عشایر استان‌های اطراف است.

قسمت‌های شمالی و مرکزی استان ایلام در حوالی کبیرکوه محل کوچ عشایری است که در فصل گرما به بیابلی می‌روند و نواحی جنوبی استان مانند مهران و دهلران محل کوچ عشایری است که در فصل سرد به قشلاق می‌روند.

مسکن عشایر ایلام از مصالح طبیعی همان ناحیه تهیه می‌شود و مهم‌ترین آنها سياه‌چادر، کولا، کپر و زمگ نام دارند. کولا یک مسکن روستایی است که مخصوص فصل تابستان بوده و از شاخ و برگ درختان تهیه می‌شود و مسکن خنکی است که برپا کردن آن زیاد طول نمی‌کشد. کپر محل زندگی دام‌های عشایر است و به ندرت افراد در آن ساکن می‌شوند و زمگه زیستگاه عشایری در فصل زمستان است.

محل زندگی عشایر و دام‌هایشان همیشه به گونه‌ای طراحی می‌شود که در زمستان و تابستان دمای هوا کنترل شود. مهم‌ترین ایل‌های استان عبارتند از: ایل ارکوازی، ایل ایوان، ایل کلهر، ایل ملکشاهی، ایل خزل، ایل شوهان، ایل کره، ایل میخ‌شاح، ایل علی شروان، ایل دوستان، ایل هند مینی، ایل‌ای هیلان و زردلان و عشایر عرب.

ایل ارکوازی یکی از ایل‌های بزرگ استان ایلام است که در بخش چوار زندگی می‌کنند. زبان آنان کردی است و شیعه مذهب (اثنی عشری) هستند. ایل ایوان از مهم‌ترین ایل‌های استان ایلام است و در ایوان غرب (شمال ایلام) زندگی می‌کنند. شغل آنان اغلب کشاورزی و دامداری است. اهالی این ایل کردزبان بوده و شیعه‌مذهب هستند و بیابلی آنان کوه‌های اطراف ایوان و قشلاق جلگه ایوان است. ایل کلهر نیز که در کرمانشاه و گیلانغرب زندگی می‌کنند کردزبان هستند و مذهب شیعه دارند.

ایل ملکشاهی از بزرگ‌ترین ایل‌های استان

است که اهالی آن در شهرستان مهران ساکن هستند. به زبان کردی صحبت می‌کنند و مذهب شیعه دارند. محل اصلی این ایل دهستان شوهان است. در ارتفاعات کبیر کوه بیابلی دارند و قشلاق آنان در نواحی مرزی مهران و دهلران است. ایل کرد در بخش‌هایی از زرین‌آباد، آبدانان، حومه شهرستان دهلران و قسمت‌هایی از موسیان و مهران ساکن هستند.

ایل شوهان واقع در جنوب بخش ارکواز ملکشاهی است. در ارتفاعات کبیر کوه بیابلی دارند و قشلاق آنان در نواحی مرزی مهران و دهلران است.

ایل کرد در بخش‌هایی از زرین‌آباد، آبدانان، حومه شهرستان دهلران و قسمت‌هایی از موسیان و مهران ساکن هستند.

ایل میخ‌شاح از ایل‌های توابع شهرستان ایلام است که در فصل قشلاق از مسیر شاه نخجیر به محلی به نام دهل‌بان بیسن صالح‌آباد و گلان می‌روند و بیابلی آنها همان منطقه میخ‌شاح است.

ایل علی‌شروان در دهستان علی‌شروان از توابع بخش بدره در شهرستان ساکن هستند. برای قشلاق به دامنه کوه‌های مله‌روته و چمن‌گل می‌روند و بیابلی را در ارتفاعات کبیر کوه سیوان، باریک‌آب و خرگ‌آب می‌گذرانند.

مردم ایل دوستان در دهستان دوستان از بخش بدره در شهرستان دره‌شهر ساکنند. قشلاق در اوایل آبان‌ماه به کوه سیاه پیر و کناره رود سیمره می‌روند و در بیابلی به ارتفاعات کبیرکوه کوچ می‌کنند. ایل هند مینی در دهستان هند مینی از بخش بدره دره‌شهر به سر می‌برند. قشلاق به کناره رود سیمره و دامنه کوه لارل و در بیابلی به ارتفاعات کبیرکوه کوچ می‌کنند.

عشایر عرب نیز در قسمت‌های گرمسیری جنوبی استان ایلام ساکن هستند، در موسیان و دهلران و مهران زندگی می‌کنند و از مهم‌ترین طایفه‌های عشایر عرب می‌توان به طایفه ملخاوی(ملک خطایی) و صیفی اشاره کرد.

لزوم توجه به همه بخش‌های قانون برای ثبت ملی آثار تاریخی

عدم تعیین حریم، مشکل همیشگی آثار ثبت‌شده ملی

فروغ صادقی

پنجمین همایش شورای سیاستگذاری ثبت آثار در استان البرز/عکس:chah

و دهم تنها برای ۵۲۰ اثر حریم تعیین شده و عمده این تعیین حریم‌ها هم مربوط به آثار از پیش ثبت شده است. به عنوان مثال در استان خوزستان؛ بهپهان با ۱۰۴ اثر ثبتی، اهواز با ۴۸ اثر ثبتی، رامهرمز با هفت اثر ثبتی، آبادان با ۱۰۱ اثر ثبتی، آبدیه با ۱۵ اثر ثبتی، مسجد سلیمان با ۲۰ اثر ثبتی، اندیمشک با ۲۵ اثر ثبتی، باغ ملک و خرمشهر با هفت اثر ثبتی؛ حتی یک اثر تعیین حریم شده ندارند. این خبر را خبرگزاری میراث فرهنگی منتشر کرده است. بر این اساس در استان خوزستان با وجود ثبت ملی ۷۷۴ اثر در فهرست آثار ملی تنها ۱۰ اثر به نام‌های پل ساسانی دزفول، مسجد جامع شوشتر، پل شادروان و خانه مستوفی شوشتر، مجموعه تاریخی بند خاک شوشتر، مجموعه تاریخی آبشارهای شوشتر، زیگورات چغازنبیل شوش، اشکفت سلمان آبدیه،اماره‌آده عبدالله شوشتر، مسجد جامع دزفول، نیایشگاه صائنین شوشتر، تعیین حریم شده‌اند. ازسوی دیگر شوشتر با ۲۲۵ اثر ثبتی که بیشترین آثار ثبتی استان را در میان دیگر شهرستان‌ها به خود اختصاص داده است کمتر از ۱۵ حریم مصوب و دزفول نیز با ۱۲۰ اثر ثبتی کمتر از عدد انگشتان یک دست

حریم مصوب دارد. به گفته کارشناسان میراث فرهنگی و باستانشناسان عدم توجه به حریم‌های آثار ثبت ملی، تجاوز به حریم، عرصه و منظر این آثار را آسان کرده است. در صورتی که براساس قانون، هر گونه ساخت و ساز در محدوده حریم، عرصه و محوطه‌های تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی ممنوع است

آثار، محوطه تاریخی محسوب شود و خب این اقدام هم نیاز به زمان و نیرو و اعتبار دارد.» به نظر می‌رسد تلاش‌های دولت برای بالا بردن رکورد باستانشناسان عدم توجه به حریم‌های آثار ثبت ملی، تجاوز به حریم، عرصه و منظر این آثار را آسان کرده است، در صورتی که براساس قانون، هر گونه ساخت‌وساز در محدوده حریم، عرصه و محوطه‌های تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی ممنوع است. در مواردی که چنین اقدام‌های انجام شده است در صورت پیگیری و شکایت سازمان یا دوستداران آثار تاریخی، اعتراض آنها به جایی نخواهد رسید. «کامیار عبیدی» استاد دانشگاه و باستانشناسی که روی بسیاری از محوطه‌های تاریخی فعالیت کرده و تعیین حریم انجام داده است، نیز در برابر این سوال که وضعیت تعیین حریم در ایران چگونه است، به خبرگزاری میراث گفته است: «از روزی که همایش‌های دوره‌ای ثبت راه افتاده، قرار بر این گذاشته شده‌است که همراه هر پرونده ثبتی، تعیین حریم نیز

می‌شود و به این شکل در صورت هر گونه دخل و تصرف یا آسیب‌رسانی به آنها می‌توانند اعتراض خود را حتی به لحاظ حقوقی پیگیری کنند. سال گذشته آنوسا مومنی، مدیرکل دفتر ثبت آثار تاریخی، فرهنگی و طبیعی سازمان میراث فرهنگی کشور در گفت‌وگویی با شرق در این‌باره گفته بود: «پیش از این برای ثبت آثار در فهرست آثار ملی، استان‌ها با هم رقابت می‌کردند و ممکن است در این زمینه سریع عمل شده باشد، اما در مدت‌زمان حضور من فرایند ثبت بسیار سختگیرانه شده است، به گونه‌ای که در مدت حضور من تنها حدود یک‌هزار اثر به فهرست آثار ثبت ملی وارد شده است.» مومنی در پاسخ به سوالی در رابطه با عدم تعیین حریم و عرصه آثار ثبت‌شده ملی نیز گفت: «تعیین عرصه و حریم هزینه‌های زیادی دارد، مشاوران هم پول زیادی برای این کار می‌گیرند. استان‌ها به دلیل کمبود بودجه و اعتبار نتوان این کار را ندارند اما هم‌اکنون تعیین حریم آثار جزو اولویت‌های اصلی ما برای ثبت ملی اثر شده است و اگر اثری برای ثبت ملی معرفی شود در صورتی که حریم و عرصه آن تعیین نشده باشد به ثبت نخواهد رسید. این موضوع به استان‌ها هم ابلاغ شده است.»

لازم به ذکر است که فرایند ثبت یک اثر در فهرست آثار ملی پنج مرحله است. ابتدا پرونده کامل در شورای ثبت استان بررسی و پس از آن به شورای ثبت کل کشور ارسال می‌شود. در این مرحله کارشناسان و متخصصان ثبت آثار در هیات‌هایی تخصصی، پرونده‌ها را از لحاظ مرمت، معماری، منظر فرهنگی و باستانشناسی بررسی کرده و به رای می‌گذارند. در صورت وجود یک نقص در پرونده هر اثری، آن اثر در فهرست آثار ملی به ثبت نخواهد رسید. براساس قانون وارد کردن یک اثر در فهرست آثار ثبت‌شده ملی نیازمند پرونده‌ای شامل معرفی‌نامه کامل، تعیین عرصه و

حریم، توپوگرافی، پلان، بنا یا محوطه، نقشه کامل، تصاویر موقعیت اثر در جوار مناطق اطراف، تهیه جدول سفال، دوره‌های مختلف تاریخی، هویت و نقش اثر، موقعیت مکانی و جغرافیایی و شرایط فیزیکی، نقشه‌های ماهواره‌ای، تصاویر ائیر تاریخی را به فهرست آثار ملی وارد کنند. در مجموع آثار در این چند سال حکایت از بی‌توجهی به این اصول اساسی قوانین ثبت ملی دارد.

نفر هستند. آنهایی که از ملت روس هستند اقلا شصت نفر می‌شوند و آنها با یکدیگر متحد می‌باشند. اجزای سفارت روس کثیر است و کسانی دیگر مشاقان (نظامیان) روس و خانواده آنها است... اهالی انگلیس از حیثیت عده به واسطه گماشتگان کثیری که در تلگرافخانه است بیشتر از اهالی روس می‌باشند و اداره تلگرافخانه انگلیسی‌ها علیحده است. عمارت سفارت انگلیس یقیناً بهترین عمارت طهران است... دولت اعلیحضرت اقدس پادشاه ایران آنکه میزان اقتدار این دولت ملت با یکدیگر مساوی باشد، نماینده‌های سایر دول را در طهران جمع کرده است. الحال در ایران یک سفارت فرانسه، یکنفر نماینده از طرف اعلیحضرت امپراتور اطریش و یک سفارت انازونی و یک نماینده از بابعلی است. مسیو دیوالوا سفیر دولت فرانسه که آدم نجیب و باغبیری است از ملت سوییس تقویت می‌نماید و پرستاری اهل سوییس به‌عهده اوست. سفارت اطریش خانهای است در طهران که غالباً مردم در آنجا هستند و از آنها پذیرایی می‌شود. زوجه سفیر اطریش بسیار با لطف و وجیه است.» (موزر، ص ۲۶۲)

موزر در ۹۷سالگی وفات یافته است. وی با دربار‌های روسیه، اطریش و فرانسه مناسبت دوستانه داشته، از جانب دولت ایران به‌درجه سرتیپی نایل شده‌بود، طی مسافرت‌های دور و دراز خود در ممالک آسیای مرکزی وشرق‌زمین مقدار زیادی اشیای قیمتی عتیقه و هنری جمع‌آوری کرده و با زحمت بسیار به سوییس آورد و همه را به «موزه تاریخ» شهر برن هدیه کرد و از طریق دیپلماتیک خدمات شایانی به نفع بوسنی و هرزگوین و آزادی آنها انجام داده است.

«کارشناس ارشد مرمت و احیای بناها وبافت‌های تاریخی منبع: سفرنامه ترکستان وایران، هنری موزر، ترجمه:علی مترجم(مترجم‌مخصوص ناصرالدین‌شاه) به‌کوشش:محمد گلین انتشارات سحر، چاپ اول: ۱۳۵۶

میراث‌نامه

کشف یک معدن سنگ آهن ۹۰۰ساله در ماسوله

■ پژوهش‌های باستانشناسی هیات گمانه‌زنی در شهر تاریخی ماسوله به پایان رسید. گمانه‌زنی‌ای که‌به‌منظور لایمنگاری و تعیین قدمت شهر تاریخی ماسوله توسط تیمی از باستانشناسان گیلان صورت گرفت منجر به کشف معدن سنگ آهن در حوزه فرهنگی ماسوله شد. پیش از این یافته‌های باستانشناسان حاکی از آن بود که منابع آهن گیلان از قفقاز تأمین می‌شود.

بررسی و شناسایی حوزه فرهنگی ماسوله که از ۹۱/۴/۲۰ شروع شد ۲۵ روز به طول انجامید. در این مدت هیاتی متشکل از باستانشناسان و پژوهشگران معماری، تاریخ، مرمت اشیای تاریخی و علوم میان‌رشته‌ای به سرپرستی بهروز همزنگ موفق به کشف سنگ معدن آهن در حوزه فرهنگی ماسوله شدند.همچنین گمانه‌زنی‌هایی که‌در‌داخل لایه‌های شهر ماسوله انجام گرفت منجر به یافت آثار و سفالیتهای اوایل دوره اسلامی و دوره متاخر اسلامی شد. بهروز همزنگ در گفت‌وگو با CHN گفت: در این تحقیقات ابتدا حوزه فرهنگی ماسوله مورد بررسی و شناسایی قرار گرفت و در محدودهای به شعاع ۲۰ کیلومتر محوطه‌های تاریخی و اسلامی، معادن و کلی‌های سطحی، جوش کوره و گداز‌های فلزکاری و همچنین بقایای چند کوره تاریخی کشف شد.

به‌گفته‌این سرپرست هیات باستانشناسی بخش عمده فعالیت این هیات مربوط به گمانه‌زنی در شهر تاریخی ماسوله بود که طی عملیات حفاری در چند نقطه بقایای فرهنگی ادوار تاریخی تا دوران متاخر اسلامی به‌دست آمد.

براساس نتایج اولیه می‌توان اظهار داشت شهر تاریخی ماسوله از دوره ایلخانی آباد بوده اما شواهدی نیز موجود است که نشانگر سکونت فصلی و استقرارهای غیردایمی مربوط به دوره تاریخی و به‌ویژه عصر اشکانی است.

همزنگ معتقد است، وجود چشمه‌های فراوان، جویبارها، رودخانه‌ها و طبیعت سرسبز ناحیه این نظریه را تقویت می‌کند. از سبوی دیگر در بررسی محوطه‌های اقماری و روستای کهنه ماسوله علاوه بر وجود کوره‌های فلزکاری و قابلیت فناوری و استحصال آهن- بقایایی از سفال‌های پراکنده دوره تاریخی، اوایل اسلام و با توزیع فراوانی بیشتر سفال‌های قرون میانه اسلام (قرون پنج تا ۹ هجری) قابل دستیابی است.

همچنین گستردگی معادن آهن و وجود کوره‌هایی از دیرباز تا اواخر دوره قاجاریه ذوب این

فلز و ساخت ابزار و ادوات زندگی روزمره و حتی ساخت تفنگ، توپ و تجهیزات نظامی که در آن به انجام رسیده، نشانگر اهمیت تاریخی حوزه فرهنگی ماسوله است.

به اعتقاد این باستانشناس، با توجه به پیشینه آثار باستانی مکشوفه از گیلان که بخش اعظم آن مربوط به هزاره اول ق م و ادوار گوناگون عصر آهن است، می‌توان ادعا کرد منابع اصلی ساخت ادوات جنگی، ابزار کشاورزی و ظروف فلزی نه تنها در خارج از مرزهای گیلان نبوده بلکه مواد اولیه آن در محدوده فعلی استان و به‌ویژه از حوزه فرهنگی ماسوله تأمین می‌شده‌است. البته در ساخت وسایل متنوع تأثیرات فرهنگ‌های همجوار را نباید نادیده گرفت.

یکی دیگر از دستاوردهای این هیات، گمانه‌زنی در جنوب ماسوله بود که طی آن با آثار تدفین حداقل دو دوره برخورد شد. در داخل بعضی از گورها میخ‌های آهنی بلند و چهار گوش به دست آمد که این میخ‌ها در نزدیکی کنه، میچ یا حتی در زیر جمجمه پیدا شده و احتمالاً از این وسایل جهت کشتن افراد استفاده شده است.

این قبرها در لایه‌های فوقانی دارای معماری سنگ‌چین با پوشش سنگ تخت است و جهت تدفین نشانگر قدمت آنها و مربوط به دوره اسلامی است. قبور تحتانی به لحاظ معماری، اندازه و بقایای کشف‌شده از قبور قبل قدیم‌تر بوده اما اعلام نظر قطعی در مورد آنها منوط به ادامه تحقیقات آزمایشگاهی است. همچنین کشف آرامگاه کاشی‌کاری‌شده و کتیبه‌دار مسجد کشه‌سر توسط این هیات به انجام رسید. حین انجام عملیات مرمتی و بنایه ضرورت مطالعات باستان‌شناختی در کناره محراب گمانه‌ای کوچک ایجاد شد که منجر به کشف کف قدیمی این مسجد و کاشی‌کاری نمونه‌های هفت‌رنگ و کتیبه‌دار مردق‌آباد میانه‌میل‌فاضل قاضلی شد که به سال ۱۳۲۰ هجری قمری فوت شده بود. ساخت این کاشی در رشت و توسط کارگاه کاشی‌سازی پوریوسف انجام شده بود.

نتایج و دستاوردهای پژوهش میدانی شهر تاریخی ماسوله پس از تکمیل و تدوین گزارش آن و انجام مطالعات آزمایشگاهی روی نمونه‌های سفالی، فلزات و سرباره‌ها ان‌شاءالله در آینده‌ای نزدیک در اختیار علاقه‌مندان به فرهنگ این مرز و بوم و پژوهشگران و گیلان‌شناسان گذاشته خواهد شد.